

SZAKDOLGOZAT

BORDÁS ENIKŐ
Óvodapedagógus szak

Kaposvár
2024

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Kaposvári Campus

Óvodapedagógus szak

Testvérféltékenység háttere és kezelése óvodáskorban

Belső konzulens: Dr. Fináncz Judit
Egyetemi docens

Készítette: Bordás Enikő
OW9R5E
Levelező tagozat

Intézet/Tanszék: Neveléstudományi Intézet
Gyermeknevelési Tanszék

Kaposvár

2024

Tartalomjegyzék

1	Bevezetés	2
2	Családi szocializáció és testvérkapcsolatok	4
2.1	A család fogalmának értelmezése.....	4
2.2	A család szerkezeti típusai	4
2.3	A család funkciói, különös tekintettel a szocializációs funkcióra.....	7
2.4	Testvérkapcsolatok a családban.....	7
2.5	A válás hatása a testvérekre.....	8
2.6	Születési sorrend szerepe a személyiség kialakulásában	9
3	A testvérféltékenység	11
3.1	A testvérféltékenység háttere.....	11
3.2	A testvérféltékenység tünetei, megnyilvánulási formái.....	12
3.3	A testvérféltékenység kezelése	13
3.3.1	A nevelési tanácsok, fogások.....	13
3.3.2	A pedagógus és az óvoda támogatása a testvérféltékenység oldására	15
3.3.3	Gyermekkönyvek a testvérféltékenység feldolgozására	16
4	Empirikus vizsgálat a testvérféltékenységről	18
4.1	A vizsgálat módszertana, kutatási kérdések	18
4.2	Eredmények	19
4.2.1	A válaszadók bemutatása.....	19
4.2.2	A származási család testvérkapcsolatai.....	21
4.2.3	A gyermek felkészítése a kistestvér születésére.....	23
4.2.4	A testvérféltékenység megnyilvánulása	25
4.2.5	A testvérféltékenység kezelése a családban	26
4.2.6	A pedagógus szerepe a testvérféltékenység kezelésében	28
4.3	A vizsgálat következtetései.....	30
5	Összefoglalás	32
6	Felhasznált irodalom.....	33
7	Melléklet.....	36
7.1	számú melléklet: Kutatás során alkalmazott kérdőív	36
7.2	számú melléklet: Tartalmi kivonat	40
7.3	számú melléklet: Nyilatkozat	41

1 Bevezetés

Szakedolgozatomban az óvodáskori testvérféltékenységet vizsgálom. Témaválasztásom elsősorban személyes tapasztalat indokolta, ugyanis 7 évvel idősebb bátyámnál a féltékenység tünetei jelentkeztek születésem idején. Az elméleti háttér vizsgálatával egy átfogóbb képet szeretnék kapni testvérem érzelmeinek és cselekedeteinek magyarázatára. A másik fontos indokom, hogy az óvodai gyakorlatom alkalmával többször is találkoztam a jelenséggel, és felkeltette az érdeklődésem. Célom, hogy a munkám során felismerjem és tanáccsal lássam el azokat a szülőket, akik hasonló helyzetbe kerülnek. Testvérféltékenység legtöbbször a kistestvér születését követő időszakban jelentkezik, de más helyzetekben is megfigyelhető. Például, ha az egyik gyermek több figyelmet kap hosszabb ideig, vagy a szülők hajlamosak a folytonos összehasonlításra gyermekeik között.

A családi dinamika könnyen felborulhat, a folytonos rivalizálás, versengés és irigység által. Az óvodás gyermekek egocentrizmusa nehezebbé teszi testvérük elfogadását, és anyával szembeni sérelmek keletkezhetnek. A probléma felismerése, a nyílt kommunikáció megoldást nyújthat a gyermekben keletkező negatív érzelmek feldolgozásában.

Szakedolgozatomban a testvérféltékenység kialakulásának feltérképezéről és a lehetséges kezelési módok bemutatásáról készítek vizsgálatot. A kutatásom céltudatos haladása érdekében kezdetben szakirodalmi áttekintést folytatok, ahol a család szerkezeti típusairól, funkcióiról gyűjtök információkat, majd megvizsgálom a testvérvkapcsolatokat a családban. Ezt követően elemzem, milyen befolyással van a születési sorrend szerepe a gyermek személyiségének kialakulásában, végül a testvérféltékenység háttéréről, megnyilvánulási formáiról majd kezelési tanácsokról számolok be. Továbbiakban bemutatom saját vizsgálatomat, melyben 125 szülő vett részt papíralapú kérdőív segítségével. A nagyszámú teszt kitöltő által mélyebb betekintést nyertem a témában. A kutatás eredménye alapján javaslatokat fogalmazok meg a testvérféltékenység oldására. A téma kutatása során a következő kérdésekre kerestem a választ:

- Milyen hatással van a szülők múltbéli testvérvkapcsolata jelenlegi kapcsolatukra?
- Hogyan befolyásolja a szülők iskolázottsága a gyermek felkészítését a kistestvér érkezésére?
- Befolyásolja a gyermekek közötti korkülönbség a testvérvkapcsolatuk minőségét?
- A gyermekvállalás kitolódása milyen okokra vezethető vissza?

- Milyen módszereket alkalmaznak a családban élők, hogy felkészítsék elsőszülött gyermeküket a kistestvér érkezésére?
- Milyen viselkedésbeli változásokat idézhet elő a testvérféltékenység a családban és az óvodában? Az óvodapedagógus hogyan támogatja a gyermeket és a szülőt a féltékenység kezelésében?

*A felnőttek furcsák néha.
 Azt hiszik,
 elég összetereelni
 két „alkalmas korú” gyereket,
 és a két gyerek
 automatikusan jó haver lesz.
 Szeretném összetereelni papát
 találomra egy „alkalmas korú”
 bácsival
 és megnézni, összehaverkodnak-e
 -biztosan nem akarna
 engem se többé összetereelni
 Ulla-Gullával például.
 Sokkal szívesebben játszom
 Lill-Parával,
 pedig Lill-Para kis tökmag, de ugyanazt szereti
 és ugyanazt utálja, mint én
 -Ulla-Gullát például.
 (Ingrid Sjöstrand)*

2 Családi szocializáció és testvércapcsolatok

2.1 A család fogalmának értelmezése

Novák Éva (2009) konvencionális értelmezésében a család az emberi populációban egy kisebb csoport, melyben az egyéneket biológiai vagy döntési, rendszerint jogi kapcsolat köti össze. Jellegzetessége, hogy legalább két nemzedék él együtt. Több nemzedék esetében már kialakul a nagycsalád, azonban akad olyan típus is, amely egyik csoporthoz sem sorolható, ugyanis a családtöredékbe az elvált szülők tartoznak. A család pótlása nem új tagok kiválasztásával történik, hanem saját lehetőségeik, képességeik alapján, azaz „önerőből”.

A család értelmezése nem csupán biológiai kapcsolatra épülhet, hanem olyan szubjektív érzelmekre, melyek által lélektani kapcsolat köti a tagokat egymáshoz. Kölsönös célok és érdekek kapcsolódnak össze. Olyan struktúra alakul ki, melynek célja a harmonikus együttműködés. Rugalmasabb értelmezésben léteznek nem tradicionális kapcsolatok, amelyekben a család megválasztása történhet önkaratból. Ezekre példa lehet az örökbefogadás, választott gyermek-szülő kapcsolatok vagy akár a baráti csoportok is (Novák 2009).

2.2 A család szerkezeti típusai

Egykor a közvélemény vagy akár a hétköznapi vélemények alapján a társadalom domináns családformájává a nukleáris család vált a modernizáció során. Napjainkban már több együttélési fajta létezik, melyek mind önmagukat másoktól különböző struktúraként érzékelnek sajátos normarendszerrel, jegyezte fel Szabó Mihályné kutatásában (2008).

Nukleáris család:

Bodonyi és Hegedűs (2006) előzményként megemlítik, az ipari forradalomnak köszönhetően megszűnt a család együttes termelői szerepe, idővel aztán leváltak az oldalági rokonok, majd az idősebb generációk elhalálózása következtében maradt meg a nucleus (mag), ebből ered a családforma elnevezése is. Egysége általában a házasságot kötött szülőkből és a biológiai vagy örökbefogadott kiskorú, eltartott gyermekekből áll. Másfajta csoportja a „teljes, de jogilag részlegesen rendezett nukleáris család”¹, amely tulajdonképpen megegyezik az előbbivel, azonban a szülők nem házasodtak össze, élettársi viszonyban állnak egymással. Az

¹ Novák Éva (2009): A családról mindenkinek. Szegedi Egyetemi Kiadó, 175.o.

egyének státuszában gyakori az elvált fél, aki nem kíván újból házasságot kötni. Ez persze nem befolyásolja az interakciók mélységét, a kötelékek erősségét, vagy akár közös kötelezettségeket. Ebben az esetben előfordul gyermek, valamelyik fél előző házasságából, akinek jogállása sem tisztázott. Tehát a család működését több tényező is szabályozza, úgymint a kapcsolatok színvonala, az emberi nyitottság vagy zárkózottság (Novák 2009).

Többgenerációs/kiterjesztett család:

Régen a parasztcsaládok közösségében szokványos családminta volt, azonban a nyugati civilizációban, ahogyan a szükségletek, a populáció változékonyságával és az életmód módosulásával redukálódó családformává vált. A patriarchális nagycsalád vezére rendszerint az apa, nagypapa vagy az idősebbik fivér volt, aki fennhatósága által irányította a családtagokat. A nők alázatossága a tekintélyes jelenlétében kivételes volt, például nem szólíthatták meg, nem nevezhettek a társaságában. A közéletben résztvevők és a gazdasági korreláció változása okán a családok külön költözése egyre inkább érzékelhető volt, debütáltak az 1-2 szobás panellakások. A nők társadalmi, illetve családon belüli szerepe jelentősen változott az utóbbi évtizedek során. Dr. Zrinszky László (2006) elmélete szerint a nukleáris család szétválasztása mindkét fél számára ártalmas lehet. Az újdonsült szülők nem rendelkeznek olyan tapasztalattal, tájékozottsági rendszerrel, látásmóddal, melyekkel az idősebb generáció rendelkezik. A többgyermekes családoknál sincs differenciált kötelék és érzelem gazdagság. Míg a többgenerációs családok többsége nevelőjükkal együtt élő ifjú házaspár 1-2 gyermekkel, addig a kiterjesztett családnál szokványosabbak a rokoni kötelezettségek. Ennél fogva a fiatal házaspár együtt élhet az özvegy szülővel, sógorral, sógornővel, nagynénivel, nagybácsival vagy akár unokatestvérekkel is (Novák 2009).

Egyszülős család:

Az a családforma, amiben a felek különválása vagy a megözvegyülés okozhat változást. Elvált szülők esetében az elköltöző fél általános esetben ugyanúgy támogatja gyermekeit, számítani lehet rá vagy akár elhagyott partnerét segíti a problémák megoldásában. A válás okozta nehézségek nemcsak az elválló feleket nyomaszthatják, hanem a gyermek is átéli a trauma okozta következményeit, nehezen kezd bele a továbblépés folyamatába. Befolyásoló szempont a válás megértésében és az újrakezdésben a gyermek fejlődési időszaka. Tapasztalatok szerint fiatalabb gyermekek a megrázkódtatás hatását könnyebben feldolgozzák és tovább lépnek. Idősebb gyermekek már erőteljesen sérülnek, a válás anyagi és lelki súlyos következményeit cipelik. Másfajta kihatást gyakorol egy szülő halála az egyedül maradt félre,

és a gyermek(ek)re. A gyermekével maradt szülő nem kap elég pénzügyi segítséget, amit törekszik a lakosság árvaellátási, továbbá özvegyi nyugdíjjal kibővíteni. A pénzügyi forrás hiányán kívül olyan érzelmi sokk éri a családban maradottaknak, melyet évek múltán is érzékelhető szorongás, gyász, akár depresszió kísérhet. Az otthoni dinamika átalakulása nagyban befolyásolja a gyermekek tanulási képességeit, és más területeken is jelentkezhethet kudarcélmény (Novák 2009).

Mozaikcsalád:

A kötelék, mely igaz családod összefűzi, nem a vér, hanem az egymás élete iránti tisztelet s a benne lelt öröm.
Richard Bach

Novák Éva (2009) olyan életközösségnek írja le, ahol egy szülő és az ellenkező nemű szülő él gyermekeikkel egy háztartásban. A gyermekeknek a mostohája nem vérszerinti nevelője, emellett előfordul, hogy nem is egy háztartásban sem élnek, csak időközönként látogatják meg egymást, így a mozaikcsalád sajátos megpróbáltatásokon mehet keresztül szerkezeti felépítése által. A frissen kapott gyermek(ek)kel való kapcsolat kialakítása nehézségeket generálhat, hiszen legfőképp nem a gyermek születésétől fogva van jelen az új pártag. A mozaikcsalád kialakulása több ezer évre tekinthető vissza, azonban funkcionálása jelentősen eltér a mai változattól. Egykoron az elhunyt fél teljes emberi szerepét, feladatkörét és a gyermekek edukációjának feladatát vette át az újdonsült párjelölt. A gyermekek többnyire a mostohájukkal akár dachból is, nehezen alakítottak ki jó viszonyt, a negatív nézőpont következtében számos ismert mesében is megjelenik a gonosz mostoha álnok szerepét betöltve.

Magyarországon terjedő patchwork megfogalmazást általánosságban a mozaikcsaládokra alkalmazzák, jelentése különböző elemek összeállítása. Célozhat arra, hogy a létrejött családban eltérő értékek, gondolkodásmód, kultúra áll össze. A különálló elemek végül nem teljesen összefüggő módozatként léteznek, tehát pozitív és negatív eredményt is kaphatunk (Várkonyi 2022).

A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján a válás megjelenése olyan szintekre emelkedett a társadalomban, hogy Magyarországon a 2023-as évben 50 150 házasságkötés történt, míg ugyanebben az évben 16 700 válást jegyezték be (KSH 2023).

2.3 A család funkciói, különös tekintettel a szocializációs funkcióra

A család, mint multifunkcionális rendszer, öt fontos feladatkört lát el az egyén életében és a társadalomban. A reprodukciós szerep mellett a család gazdálkodása az egyik legelemibb és legösszetettebb funkció. A család szükségleteinek kielégítéséhez fizikai és szellemi energiára, gyakorlatiasságra, kulturális és kapcsolati tőkére van szükség. A populáció generál, szétoszt, és fogyaszt. A történelemben a parasztcsalád olyan sikeres termelési láncot hozott létre, melyben minden tag részt vett az élelmiszerek előállításához, textíliák gyártásában a maga korának megfelelő módon. A polgárosodás és a nagyobb termelői szervezetek korszakával azonban a gyermekek és az asszonyok már kevésbé voltak aktív résztvevők a pénz világában (Novák 2009).

Bagdy (1986) művében kiemeli, az emberiség humanizálódásában fontos szerepet tölt be a szocializációs funkció. A folyamat során az egyén megismeri önmagát és közegét, elsajátítja a feltételezhető vagy elvárt viselkedésmintákat, majd kitanulja az együttélés szabályait, hogy a társadalmi közösség tagjává váljon. A gyermekkori szocializáció elsődleges kapcsolata a család, írja Novák (2009). A gyermek személyiségfejlődésében kulcsponthoz tartozik az anya-gyermek kapcsolat minősége. A gyermekek pszichés védelme ugyanis elengedhetetlen az optimális fejlődéséhez. Emberi módon élni egy egész életet átszövő szocializációs folyamat. Az ember felindultságát szelídítve megengedett formákba keretezi. Kitanulva az eszközök helyes használatát és érzelmek kifejezését. Formálva a gondolkodást, és az önfejlesztést. Társakkal való kapcsolatok kialakításához a legfontosabb eszközt elsajátítani, a beszédet. Kölcsönhatásba lép a személyes befogadóképesség a közösségbe nevelő hatásokkal. A két tényező egyesülése során illeszkedik az egyén a társadalom hasznos darabjaként. A „társadalom műve vagyunk”² – fogalmaz Durkheim.

2.4 Testvérkapcsolatok a családban

Sigmund Freud (2008) arra a következtetésre jutott a pszichoszexuális fejlődési szakaszokról szóló elméletében, hogy a fallikus szakaszban (3-6 éves korig) létrejövő Ödipusz-komplexus vált ki tudattalan vágyat az ellenkező nemű szülő iránt és egyaránt rivalizálást azonos nemű szülője felé.

² Durkheim Émile (1967): Az öngyilkosság. Közgazdasági és Jogi K. Bp. 218.o. Idézi Novák Éva (2009): A családról mindenkinek. 51.o.

Rufo és Schilte (2002) tanulmányukban kifejtik, a kisgyermekkorba lépő gyermek első pszichoszexuális fejlődésében döntő az a pillanat, mikor felfedezi ellenkező nemű testvére nemiszervét. A kisfiúk általános reakciója, hogy hűgának nincs látható nemiszerve. A felfedezés és megértés után a feleknek már nincs szüksége egymás után leselkedni. A gyermek összpontosít saját nemére, ugyanakkor egyre inkább azonosul ellenkező nemű gondviselőjével. A kislány az apja meghódításáért bármire képes, a fiú egyre jobban vonzódik édesanyjához, ezzel kitúrva szerepéből a házaspár másik felét.

A testvérkapcsolatokban fellépő Ödipusz-komplexushoz kapcsolódó konfliktusok a következők Mcleod (2024) szerint: az egyidős egynemű gyermekek ugyanabban a korban lépnek be a fallikus szakaszba, majd egyidőben kezdenek érni nemi vágyaik az ellenkező nemű szülő iránt. A vetélkedésben fellépő féltékenység viharos kapcsolatot szül. A különböző neműek versengése bonyolult, hiszen a komplexus oka nem egyértelmű. Kizárt ellenfelet látni abban a szülőben, akivel azonosul is egyben a gyermek. Különböző életkorú gyermekek esetében az idősebb testvér, aki már túljutott a természetes komplexuson szülei iránt, nem igazán érti testvére erős ragaszkodását. A családon belüli kapcsolat felborulása kellemetlen helyzeteket okozhat például egy fiúnak, akit hergeli kishűga kötődése az apja felé. Az ödipális ciklus múlásával a testvérek egyre jobban összehangolódnak. Kisebb korkülönbség esetén jólműködő szövetség alakul ki. Szerepjáték során különböző neműek is remekül hangolódnak össze, mindenki a neméhez illő szerepbe bújik. Ezzel segítve szexuális identitástudatuk megtalálását.

Óvodába lépés pillanatával a testvérek különválnak egymástól, mivel az idősebb testvér előbb kerül be a közösségbe. Új szokások, eltérő ismeretek, más viselkedésmódok jelennek meg. Az új társak megismerésével az elsőszülött kialakítja saját baráti körét, megalapozva személyiségfejlődését. Az elpártolás további oka az első szerelem. A legtöbb gyermek 5 éves korra túljut az ödipális korszakon, a családi szerepek megszilárdultak, így az ellenkező nemhez kezd vonzódni. A homoszexuális természetű szerelem nem jelent valódi homoszexualitást, a gyermek még önmagát keresi, így hozzá hasonlókhöz társul.

2.5 A válás hatása a testvérekre

Rufo és Schilte (2002) úgy vélik, a szülők válása bármilyen nyugodtan zajlik, törvényszerűen problémákat idéz elő. Mivel a gyermek ezentúl anya vagy apa nélkül éli a mindennapjait, lelki zavarok jelentkezhetnek. Az érzelmi megrázkódtatásban egy testvér sem nyújt támaszt, hiszen ő is sajátos módon dolgozza fel szülei kapcsolatának bukását. Számításba kell venni a

gyermek személyes állapotát a családban, életkorát, vérmérsékletét és a testvére(i) közt elfoglalt szerepét. Általában a legkisebb gyermekben felmerül ön maga gyanúsítása a történetekért, ezért faggatózni kezdhet az idősebb testvérnél félelméről és a következményekről. A gyermekek jellemzően váratlan helyzetként élik meg az elpártolást, még akkor is, ha a válás előtt az egyik fél már tartósan kimarad a mindennapokból vagy egy ideje húzódó válsághelyzet következménye. A toxikus légkör a testvéri köteléket is zavarossá teheti, a szakítás után újfajta testvéri harcok szülehetnek. Még az első időszakban a hiányos érzelmi biztonságot maguk próbálják megteremteni szüleik helyett, a szétválás után fellépő szolidaritást jelképező cselekedetek a szülők között általában megbotlanak, a testvérek között is kialakul a rivalizálás.

A gyermek életét irányító szabályokat már kisgyermekként kitanulja, ezért könnyen felismeri az ok-okozati összefüggés jelenségét is. A helyes viselkedésért elismerés jár, a szabályok megszegéséért büntetés. Mivel a válás legvégsőbb büntetés, a gyermekek képesek a bűnbak szerepének keresése közben testvérükre terelni a gyanút szüleik hibája helyett. A házasság megmentésére születendő gyermeket rendszerint az elsőszülött a szülei kapcsolati kudarcának szimbólumává alakítja. A gyanú felkeltésének magyarázata, hogy a csecsemő megszületése után az elsőszülött anyjával való kapcsolata teljesen megváltozik, majd érzékeli szülei kapcsolatának romlását is. A kistestvér érkezésének feszültsége normális lehet, de a nagytestvér csak is túlzó következtetéseket tud levonni. A családi illúzió elvesztésének felfogását a gyermekek életszakasza is szabályoz. Nagyobb gyermekek önmarcangolásba temetkeznek, egyidőben rombolva testéri kapcsolatukat. Kisebb testvérek viselkedése változó, visszahúzódótól az agresszívig terjedhet, ebben a helyzetben is áldozat a másik testvérfél Rufo és Schilte (2002).

2.6 Születési sorrend szerepe a személyiség kialakulásában

Az emberi viselkedés rendszerint tudattalan, melyet befolyásol öröklött egységünk, tehát génjeink, a neveltetési minták, és a családban elfoglalt hely. A testvérek, bár kinézetre nagyon hasonlóak, a környezeti hatások által különböző személyiséggé formálódnak. Adler megfigyelései óta különféle esettanulmányok születtek a születési sorrenddel kapcsolatban. L. Stipkovits (2016) munkája alapján ezek a következőképpen foglalhatók össze:

Az első gyermek esetében az újdonsült szülők általában túlonatultul igyekeznek. A folytonos törekvést, és az ebből fakadó bizonytalanságot az újszülött már az anyatejből megkapja. Majd idővel, ahogy fejlődik, a felnőtt minta alapján szeretne megfelelni szüleinek,

és tökéletes akar maradni. A túlterhelés aztán fokozódik, mikor a gyermeknek megszületik a testvére, és az osztatlan figyelme hirtelen csökkenni kezd. A kezdeti szétesést aztán felváltja, hogy a kialakult helyzetben sem csalódhatnak benne, ezért személyes szükségleteit átmenetileg elnyomja és megpróbál jobban teljesíteni, testvérével is jól bánni, hogy elkerülje szülei visszautasítását. A probléma elkerülhető, ha az apa a születéstől fogva jelen van, a gondozási feladatokban is kiveszi a részét, és biztonságos kötődést alakít ki gyermekével. Az elsőszülött gördülékenyebben dolgozza fel anyja kevesebb figyelmét, ha a napi rutinját apjával folytatja.

Másodszülött gyermek esetében már a szülők rendelkeznek tapasztalattal, kialakított rendszerrel, tehát egy egészségesebb légkör veszi körül. Mivel az elsőszülött általában akarata ellenére is hordozza szülei beteljesületlen álmait, a születendő gyermekben kevesebb bizonytalanság és rugalmasság alakul ki. Legnagyobb bálványa az elsőszülött, mentorként tekint rá, ezért tudattalanul sem akar jobb lenni, inkább másban keresi tehetségét. Azonban, ha nagy a korkülönbség a testvérek között, az idősebb féltékenysége megmutatkozhat úgy, hogy szülői szerepbe bújva fegyelmezi kistestvérét, felülbírálja nevelését. A másodszülött gyermek általában az elszenvedő, és gyakran okozati tényezőként van beállítva a szülők kapcsolatának megromlásáért. Jellemző, hogy a másodszülött nehezen viseli szülei ítélezését, ezért mélyebb kapcsolatokat a barátokkal és a körülötte élőkkel alakít ki.

A harmad- és a negyedszülöttek már többszörösen kitaposott utakra lelnek a családba, és a szülőkből már kevésbé alakulnak ki kételyek a nevelést illetően. Ennek hatására barátságosabb, lazább kapcsolat alakul ki a szülő és gyermek között, amit a többi testvér is érzékel, majd kialakul ismét a rivalizálás. Van, hogy a nagyok szurkálódznak a kisébbséggel, amiért kevesebb vagy semmilyen otthoni feladatukra nincs, többször manipulálják majd idővel lerázzák. Azután a kisebb indul megrogganni a nagyok tulajdonát vagy belső késztetéseivel harcolva a bohóc szerepét is betölti, csakhogy testvérei értékeljék. Egyenlő bánásmóddal és szabályok bevezetésével a szülő kontroll alatt tudja tartani a testvérek közötti egészséges harcokat.

3 A testvérféltékenység

3.1 A testvérféltékenység háttere

Az újszülött csecsemő ezernyi idegsejtje várakozik arra, hogy szükségletei kielégüljenek. Az anyaméh kényelméből való távozás után élete a körülötte élő embereken múlik. A gondozás első pillanatában kialakuló anya-gyermek kapcsolat a legerősebb bizalmi egység (Bowlby 1969).

Orvos-Tóth Noémi Szabad akarat (2023) című könyve szerint a gyermek éntudata a korábbi impulzusok és folyamatos szociális interakciók hatására az egyén fejlődésével párhuzamosan alakul ki. 18-24 hónapos korban már olyan képességekkel rendelkezik, melyek segítségével rájön, hogy magát mástól különálló személyként érzékelhet. Megjelennek az elméjében anyától vagy társaitól különálló gondolatok, érzések, hogy ő másra is vágyhat. A cselekvései mögött már a tudatosság is előbújik, felismeri önmagát. Ez a folyamat szégyenkrízissel keveredhet. A szégyen egy olyan érzelemfajta, amely másodpercek alatt képes elárasztani egy egész testet és lelket. Általában a társadalmi vagy környezeti normáktól eltérő viselkedés, felszólalás okozza, mely szorosan csatlakozik az önbecsüléshez és önértékeléshez. Ezért is fontos leküzdeni hiszen, ha feldolgozatlan sérülésként él az emberben, akár egy életen át tartó meneküléshez vezethet.

Kádár Annamária (2014) úgy véli, egy kistestvér érkezésének megélése akár egy trónfosztáshoz is hasonlítható. Hiszen mit veszített el a gyermek? Szülei feletti teljes uralmát, anya és apa végtelen figyelmét, az otthon nyugalma. Az éntudat kialakulása előtt a csecsemő természetes illúziója, hogy csak anyja és ő létezik, mellesleg teljes uralma alatt áll, és kész minden tudatalatti vagy tudatos vágyát kielégíteni. Aztán elérkezik az időszak, mikor a gyermek rájön, riválisa akadt a paradicsomban és minden jót vele is meg kell osztani, ha tetszik, ha nem. A szülők általánosságban pozitív hozzáállást várnak el gyermeküktől, viszont egy felnőtt életében is akadnak olyan fordulatok, amiken maguk is nehezen lesznek túl. Irreális elvárás lehet egy gyermektől, hogy ebben a helyzetben felhőtlenül boldog maradjon. Talán nem is kötelezettsége, hogy szeresse testvérét, de a féltékenységről nem beszélnek eleget a testvérükkel vagy nevelőjükkel, ami feldolgozatlan témaként lapulhat az ember lelkében. Baráti közösségekben is előfordulhat kényes témaként, hiszen a kisebb konfliktusokat még természetesnek vélhetnek mások, de az agresszív megnyilvánulási formák után a szülő úgy érezheti, valamit rosszul csinált a gyermekek nevelését illetően, és majd elítélő hozzászólásokkal dobálják meg. Amikor a gyermek kilátástalan helyzetben érzi magát,

mivel testvére legyőzhetetlen tűnik abban a pillanatban, figyelem középpontjában csak is úgy tud maradni, ha aggodásra kényszeríti szüleit.

Dan Brennan (2021) tanulmánya szerint egy 3-6 éves korú gyermek nem rendelkezik olyan fejlett szociális képességekkel, melyek nélkül agresszív formában tudja védeni játékait vagy személyes terét, határozottság helyett. A versengő, illetve a sértődött attitűd megragadhat felnőttként is, ami kiterjedhet a baráti és párkapcsolatra, illetve a munka világában (Kádár 2014).

3.2 A testvérféltékenység tünetei, megnyilvánulási formái

Az Ószövetségi Bibliában történő első gyilkosság Káin és Ábel nevéhez köthető. A keresztény és más vallásban nagy szerepet játszó emberi természet bűnbeeséséről szól, ahol Isten Ábel juh áldozatát részesítette előnyben, nem Káin mezejének termését. Káin felindultságából megölte Ábelt.

A gyermeki lélek harca, hogy testvérével összehasonlítva kevesebbnek érzi magát, aki nem nyerheti el szülei csodálatát és elismerését (Kádár 2014).

Cseri Anita gyermekpszichológus blogjában beszámol azokról a jelzésekről, melyek elsődleges tünetként jelentkezhetnek az elsőszülöttnél. A nyafogás vagy állandó felindultság kitörhet agresszióba is. A gyermekek hajlamosak visszaesni önállóságukba, és visszatérni egy korábbi fejlődési szakaszba, amit regressziónak nevezünk. Gyakori ilyenkor az ágybavizelés, bekakilás is. A gyermek indítása ilyen helyzetben, hogy újszülött kistestvére bármikor és bárhol elengedheti szükségleteit, és ahelyett, hogy szidást kapna, mint a nagytestvér, még babusgatja tovább az anya. A kétségbeesett nagytestvér így próbálja szülei figyelmét magára terelni. Olyan esetek is előfordulnak, amikor nincs jele a nagytestvér féltékenységének addig, ameddig kistestvére a gyakorló játék időszakába nem lép. A gyakorló vagy funkciójáték lényege, hogy az örömteli cselekvés ismétlése közben ismeri meg a gyermek az anyagokat, általában romboló-építő folyamattal kísérve (Dr. Battyáni Istvánné 2012). Ezért a rivalizálás később alakulhat ki, mikor az elsőszülöttet építményét folyton lerombolja kistestvére, vagy összefirkája a holmiját.

Kazimir Ágnes (2022) pszichológus, akinek terápiáin gyakran jelennek meg kétségbeesett szülők, hogy megosszák legnagyobb félelmeik bekövetkezését. A testvérek agresszív reakciói olyan fizikai sérüléseket okoznak, melyek a gyermek állapotát károsítják. A féltékenységből kialakuló harcok felboríthatják a család működésének dinamikáját, és akár a szülők házasságának működését befolyásolják. Ilyen esetekben már ajánlott felkeresni egy

pszichológus vagy más családsegítő hálózatokat. Konstans negatív állapot előbb-utóbb pszichés, érzelmi vagy mentális tünet kialakulásához vezet. Ilyen például a rossz közérzet, alvásproblémák, agresszív viselkedés vagy ágybavizelés. Minél előbb azonosítja az ember a tünetegyütteseket és kér segítséget, annál kisebb a lelki károsodás veszélye.

3.3 A testvérféltékenység kezelése

3.3.1 A nevelési tanácsok, fogások

Ashley Cullin (2019) szerint, a testvéri rivalizálás elkerülhetetlen, de szabályok bevezetésével és következetes használatával megoldható a legtöbb konfliktus. A jó szülői példa arra szolgál, hogy a gyermekek megtanulják kontrolálni érzelmeiket, a felelősségteljes magaviselet mellett elfogadják a szabályok jelentőségét. A gyermeknek ugyanannyi joga van dühösnek lenni, mint egy felnőttnek. Így az érzések elnyomása helyett érdemes szabályozni őket (Nagy Dóra 2019).

Ahhoz, hogy a testvérek közötti egyenlőség kialakuljon, fontos szerepet játszik a kompromisszumkötés, írja Susan Albers (2023). A folyamatban a testvéreknek saját álláspontjukból kell engedni, és megnyílni a másik felé. Bár a kompromisszumkötés gyakran jelent kihívást, ha a testvérek a következő helyzetben hajlandóak álláspontjuk közti kontrasztot elsimítani, kölcsönös bizalomban és tiszteletben részesülnek.

Kádár Annamária (2014) 29 pontban sorol fel olyan kezelési módszereket, amelyek megkönnyíthetik a féltékenységet a testvérek között. A javaslatok összefoglalva:

1. A hír bejelentését érdemes már a terhesség észlelhető jelei előtt megbeszélni, hogy anya hasába végre beköltözött a kisbaba. A gyermekben felmerülő kérdések megválaszolásánál a szülő készüljön fel a válaszokra, és a gyermek életkorának megfelelően ossza meg. A kisebb gyermek esetében is érdemes erre hangsúlyt fektetni. A tálalás tartalma is fontos, hiszen nem méltó olyan meghatározásokat és ígéreteket tenni, ami később a gyermekben alaptalan elvárásként jelenik meg, minthogy a testvére csak számára született. Egy mese, vagy rajzolás többet segíthet könnyíteni a lelkén, mint a szájbarágós üzenetek.

2. Célszerű beszélni arról, hogy a nagytestvér is volt anya hasában, és mennyire örült anya és apa, mikor megmozdult a pocakban. Képek nézegetésével is biztosítva van a gyermek számára a biztos helye a családban. A gyermek segíthet megvásárolni a babaholmikat, vagy kinőt ruhadarabjait ajándékba adni, de a gyerekszoba átadását érdemes előre tervezni, nehogy kitúrva érezze magát az elsőszülött. Ha a névadásban is részt vesz, sokkal magabiztosabbnak érezheti magát a kialakult helyzetben.
3. A beszoktatást követő időszakban felborul az addigi rend a családban, az elsőszülött alkalmazkodásában a féltékenység természetes velejáró. Így az első reakciók elfogadása is megkönnyítheti a gyermek további gondjait, hiszen nem elvárandó egy gyermektől, hogy viselkedjen toleráns felnőttként. Azonban életkori sajátosságainak megfelelően legyen barátságos és türelmes. Készülhet az újszülött üdvözlő ajándékkal a nagytesónak.
4. Parentifikáció alatt a gyermek életkori kötelezettségeit meghaladva lát el olyan szülői feladatokat, amire a rábízott felnőtt hiányosan végez vagy teljesen képtelen teljesíteni. A gyermekre olyan felelősség hárul, ami túlterheli idegrendszerét és fokozza testvére iránti féltékenységét. Könnyebben alkalmazkodik a gyermek is, ha bevonjuk őt kistestvére gondozásába, a mindennapi teendőkbe, de ne legyen minden az ő dolga (Newport Academy 2022).
5. A kistestvér születését követő időszakban kevesebb figyelem és energia juthat a nagyobb gyermekre. A nagyszülők és az apa bevonása által a nagy vegyen részt olyan programokban, ahova csak ő mehet testvére nélkül. A gondozás mértéke nem feltétlen lehet egyenlő. Minden gyermek sajátos fejlődése és egyénisége meghatározza, mennyi törődésre van szüksége. Ha a szülő erőlteti egyenlő szeretetét gyermekei iránt, idővel a testvérek versengésbe kezdenek, ha valaki többet kap valamiből.
6. A szülő kötelessége, hogy jó példát mutasson gyermekei előtt akár a konfliktusok megoldásában. Érdemes tehát toleránsan állni a problémákhoz, hiszen a látott mintát fogják elsajátítani a testvérek. Ha elindul a civakodás, a szülő ne

avatkozzon bele rögtön, általában közös nevezőre jutnak a gyermekek maguktól is. A vitába való beavatkozás frusztrációkat növelhet.

3.3.2 A pedagógus és az óvoda támogatása a testvérféltékenység oldására

Az Óvodai nevelés országos alapprogramjának (ONOAP, 2012) egyik fontos pedagógiai alapelve szerint „*a gyermek nevelése elsősorban a család joga és kötelessége*” (ONOAP, 2012, I/1.b), melyben az óvoda kiegészítő szerepet tölt be. Mivel az óvodai nevelés egyik legfontosabb célja a gyermeki személyiség kibontakozásának és sokoldalú harmonikus fejlődésének elősegítése, ezért kiemelten fontos az óvoda és a család együttműködése nevelési kérdésekben, például a testvérféltékenység kezelésének támogatásában. Az együttműködés akkor valósulhat meg, ha a szülőket minél jobban sikerül bevonni az óvoda életébe, tevékenységeibe. A szülői bevonódás során fontos, hogy az óvoda és a család egyenrangú félként, kölcsönös tisztelettel tekintsen egymásra, valamint kapcsolatukat nyitottság, őszinteség jellemezze (Perlusz és mtsai, 2012). Az ezek szellemében kialakított együttműködés lehetőséget nyújt arra, hogy a szülők nevelési kérdések vagy problémák esetén segítséget, támogatást kérjenek az óvodapedagógustól. A pedagógiai tanácsadás hozzájárulhat a szülői kompetencia fejlődéséhez és a nevelésben elakadt szülők megsegítéséhez, és így közvetetten a gyermek optimális fejlődéséhez (Dávid és mtsai, 2012).

A kistestvér születésekor jelentkező viselkedésváltozások esetén az óvodapedagógus javasolhat a szülő számára témához kapcsolódó szakirodalmat vagy megoszthat vele olyan jó gyakorlatokat, nevelési fogásokat, módszereket, amelyek tapasztalatai szerint hatékonyak lehetnek. Emellett ajánlhat olyan gyermekeknek szóló meséket, tevékenységeket, melyek a testvérféltékenység feldolgozását segítik elő.

Fontos, hogy az óvodapedagógus nyitott, elfogadó szemléletével motiválja a szülőt, hogy az esetlegesen felmerülő nevelési kérdéseivel bizalommal forduljon hozzá és együttműködjön a megoldás érdekében. Mivel minden család és gyermek különböző, nincsen egységesen jó megoldás. A szülőnek magának kell eldöntenie, hogy a rendelkezésre álló lehetőségek közül melyiket választja. A pedagógus feladata, hogy tájékoztassa a szülőt gyermeke fejlődéséről, meghallgassa a gyermekkel kapcsolatos nevelési kérdéseket, problémákat, valamint, hogy alternatívákat kínáljon számára és együttműködjön a szülővel a gyermek nevelésében (Dávid és mtsai, 2012).

3.3.3 Gyermekkönyvek a testvérféltékenység feldolgozására

Kádár Annamária (2014) úgy véli, a mesekönyvek is segítséget nyújthatnak feszült helyzetek oldására, akár a testvérek közötti viszályban. A szülők hajlamosak a mesében kihagyni a „csúnya” részeket, hogy gyermeküket óvják. Pedig a gyermek önmagában is láthat rosszat, például a testvérféltékenység szakaszában, amiben haragot érez szülei és testvére felé. A mese által felindultságait egy rossz indulatú szereplőre vetítheti, büntudat és társa bántalmazása nélkül. A gyermekek világában könnyen összemosódhat a képzelet és valóság, ezért a mese segít elhatárolni a rosszat a jótól. Széles-Horváth Anna (2016) több gyermekkönyvet is megnevez, amelyben a testvéri rivalizálás kap jelentőséget, ebből ötöt kiemelnék.

⌘ Agócs Írisz: Kicsi, nagy (2-4 éveseknek)

A mesekönyvben a szimbólumok különleges üzeneteket rejtenek, melyet minden korosztály a maga módján értelmezhet. Főszerepben egy elefánt és egy apró madár, akik barátságot kötnek annak ellenére, hogy mennyire különbözőek kinézetre. Bár egy barátság sosem ilyen indokon múlt. A mese által minden korosztály valamely szereplő bőrébe bújhat, és megérti, miért is jó kicsinek és fiatalnak, vagy nagynak és idősnek lenni.

⌘ Bálint Ágnes: Mazsola és Tádé (4-7 éveseknek)

Mazsola eddigi nyugalmas életébe belecsöppen egy kistestvér, Tádé. Mikor észreveszi, hogy Manócska Tádét is ugyanúgy kezdi megszeretni, mint ahogyan őt, nagyon szomorú lesz. Idővel aztán rájön, Tádéval mennyire jól lehet játszani, és már esze ágába sincs elajándékozni másnak. Mazsola ara is rájön, Tádé bálványként tekint rá, mint egy nagytestvérré. De Tádét nem szabad ide-oda dobálni, vagy játékbabaként használni. A mesekönyv jól érzékelteti a testvérek közti ambivalens érzelmeket.

⌘ Tasnádi István: A kalóz nagypapa (7+)

Rozi egyetlen vágya, hogy legyen egy kistestvére. Ahogy aztán megszületik a kívánság, inkább már kutyára vágyik. Csalódottan jön rá, hogy szülei nem értik, hogy ő mennyire utálja a kistestvérét. Dühében egy nap azt kívánja, bárcsak anya mellé születne még egy férj, és anya csak az új apával foglalkozna, a régit meg elhanyagolná. Kívánsága újból teljesül, és megszületik anya mellé a másik apa.

⌘ Alona Frankel: Elefántkönyv-Kiselefánt születik (2-4 éveseknek)

A kiselefánt mindennapjai szinte tökéletesen telnek elefántmamával és elefántpapával. A dzsungelben kedvükre sétálgatnak, finomabbnál finomabb gyümölcsöket kóstolgatnak, és ha forróság van, együtt pancsolnak a tóban. Majd egy nap elefántmama nagy bejelentést tesz: -a hasában egy kiselefánt növekszik. A fehér kiselefánt teljesen összezavarodik, és kétségbeesik főleg azután, miután megszületik kishúga. Az életében történő változások olyan szomorúvá teszik, hogy egy nap elkezdi beszélni bánatáról és sértődéseiről. A mese ösztönzi a gyermekeket, akik azonosulni tudnak a fehér elefánttal, hogy nyílt kommunikációval bátran forduljanak a szüleik felé, ha bánatuk van.

⌘ Jon Ormerod: Tesómese

Krokodil Kata elég gondterhelt, mióta megszületett kisöccse. El kell viselnie, hogy a kisbabának állandóan folyik a nyála, ami számára undorító. Anyukája ölébe sincs hely, mert folyton ágynak használja a testvére. Egy nap aztán betelik a nála pohár, és elindul a bababoltba kicserélni valaki másra, aki miatt anyukája nem fog vele kivételezni. A gyermekkönyv humorral oldja a testvérek közti konfliktusokat, és a szülők aggodalmait.

4 Empirikus vizsgálat a testvérféltékenységről

4.1 A vizsgálat módszertana, kutatási kérdések

A téma részletes vizsgálata érdekében primer, keresztmetszeti kutatási lehetőséget választottam, melynek keretein belül papírformájú kérdőíves módszert alkalmaztam. Olyan szülőket kerestem fel, akiknek legalább két gyermeke van, és a legidősebb legfeljebb 7 éves. Összesen 125 fő járult hozzá a válaszadáshoz, ezáltal széleskörű nézeteket kaptam a változatos helyzetű családokról, például a szülők általános véleményéről különböző témákról. A kérdőív teljesen anonim és önkéntes, az adatokat kizárólag kutatásom céljához használtam fel.

A téma kutatását követően a következő kérdésekre kerestem a választ:

1. Milyen hatással van a szülők múltbéli testvércapcsolata jelenlegi kapcsolatukra?
2. Hogyan befolyásolja a szülők iskolázottsága a gyermek felkészítését a kistestvér érkezésére?
3. Befolyásolja a gyermekek közötti korkülönbség a testvércapcsolatuk minőségét?
4. A gyermekvállalás kitolódása milyen okokra vezethető vissza?
5. Milyen módszereket alkalmaznak a családban élők, hogy felkészítsék elsőszülött gyermeküket a kistestvér érkezésére?
6. Milyen viselkedésszerű változásokat idézhet elő a testvérféltékenység a családban és az óvodában? Az óvodapedagógus hogyan támogatja a gyermeket és a szülőt a féltékenység kezelésében?

A kitöltött kérdőívek tanulmányozása során a következőképpen állítottam fel a vizsgálati szempontokat:

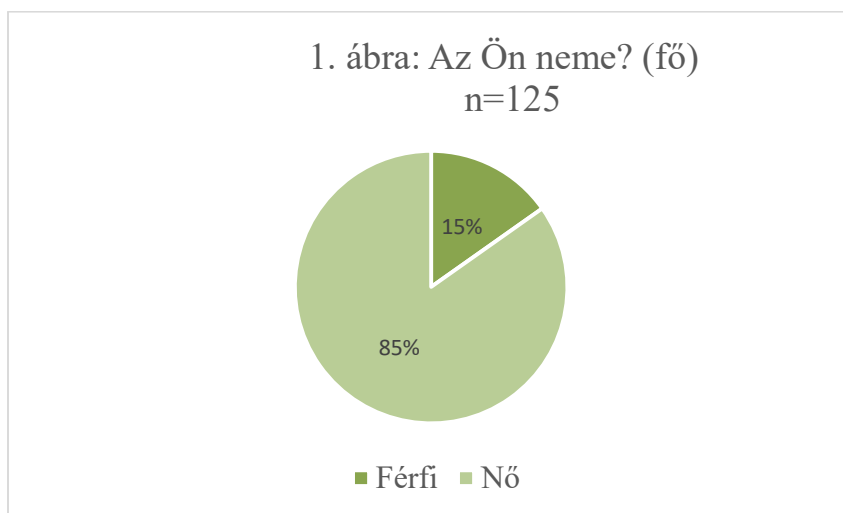
- A válaszadók bemutatása
- A származási család testvércapcsolatai
- A gyermek felkészítése a kistestvér születésére
- A testvérféltékenység megnyilvánulása
- A testvérféltékenység a családban
- A pedagógus szerepe a testvérféltékenység kezelésében

4.2 Eredmények

4.2.1 A válaszadók bemutatása

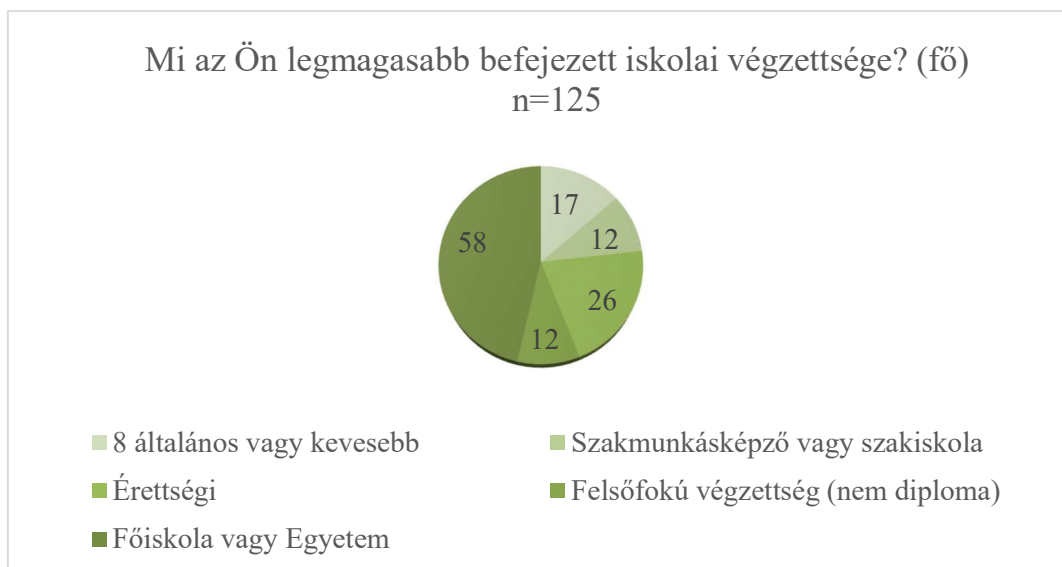
Ebben a szakaszban megosztanék néhány információt a válaszadókról, akik alapvető fontosságúak voltak a kutatásom szempontjából. Szerencsésnek mondhatom magam, hiszen az óvodai munkám révén sikerült megbarátkoznom a szülőkkel, akikre számíthattam a kutatásom segítségével. A vizsgálatom során a résztvevők anonimitását biztosítottam, így a beérkezett válaszokból csak a teljes mintára vonatkozó következtetéseket tudok levonni.

Elsőként megkérdeztem a kitöltők nemét.

A kérdőívem kitöltésében 125 ember vett részt, ebből 19 férfi és 106 nő segítette a kutatásomat (1. ábra). A szülők átlag életkora 38 év.

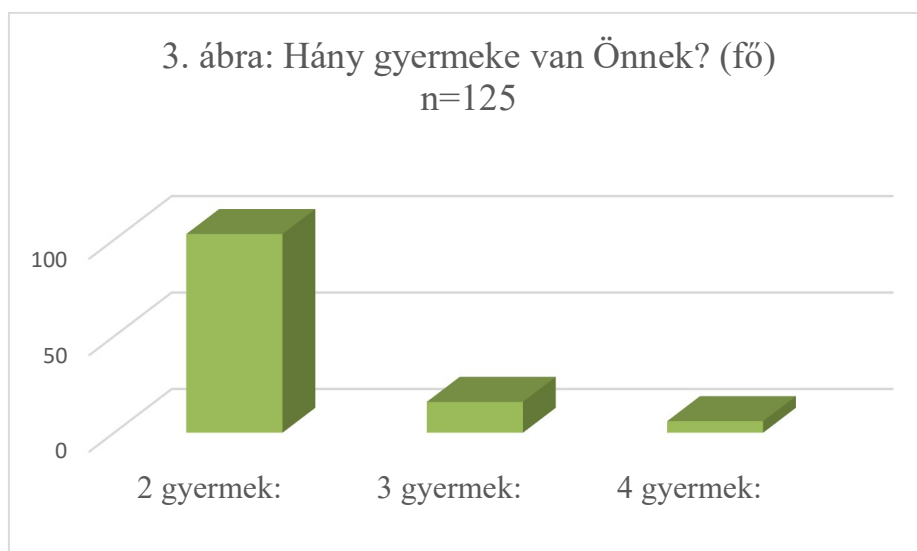
Majd a tanulmányi eredmények okán rákérdeztem a legmagasabb befejezet iskolai végzettségre.

A 2. ábra szemlélteti, hogy a kitöltők milyen befejezett iskolai végzettséggel rendelkeznek. Főiskolai vagy egyetemi végzettség birtokában a középértéknél magasabb eredményt ért el 58 válaszadó. 12-en jelöltek felsőfokú végzettséget (nem diploma), majd az érettségit 26 fő jelölte. Továbbá 12 fő végzett szakmunkásképző vagy szakiskolában, és 17 válaszadó végzett 8 általánost vagy rendelkezik ennél kevesebb tanulmányi idővel.

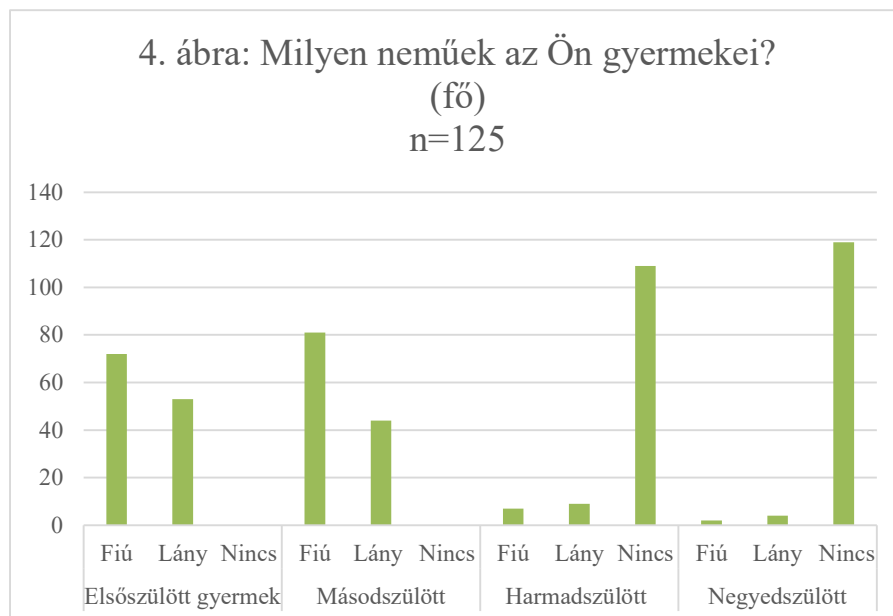
A felsőfokú, főiskolai- vagy egyetemi végzettséggel rendelkezők 87,5 százaléka a kitöltőknek, ami feltűnően magas aránynak gondolok. Kutatásomban felmérem, milyen hatással lehet a szülők oktatási fokozata a gyermekek kognitív környezetének kialakítására.

Következő kérdésem a szülők felé, hogy hány gyermeke van Önnek és mennyi idős gyermekeket nevel Ön?

A 3. ábra jól szemlélteti, hogy a 2 gyermekes családok száma meghaladja az átlagot. 103 szülő jelölt 2, míg 16 három gyermeket. Mindössze 6 kitöltő volt, aki 4 gyermeket nevel. A válaszadók gyermekeinek átlagos életkora 5 év.

A gyermekek nemére is rákérdeztem. Ennél az egységnél külön vizsgáltam az első-, másod-, harmad- és negyedszülött gyermekek nemét.

A 4. ábra mutatja, hogy a teszt kitöltők elsőszülött gyermekei között 72 fiú és 53 lány volt, majd a másodszülött gyermekeknél hasonló értéket kaptam, 81 fiút és 44 lányt nevelnek. Harmadszülött esetében jóval kevesebb válasz érkezett, 7 fiú és 9 lány, majd a negyedik gyermekek száma 2 fiúra és 4 lányra csökkent. Az első két generációban fiúból született több párhuzamosan, míg a harmadiktól kezdve megcserélődött az arány a lányok javára.

A központi Statisztikai Hivatal alapján a 2017-es évben Magyarországon született gyermekek 48,6 százaléka lány, míg 51,4 százaléka fiú. Tehát az első- és másodszülöttek nemének aránya a diagram alapján is jól levezethető. (KSH 2017)

Kérdőívemben a gyermekek közötti korkülönbséget is vizsgáltam.

Elsőszülött gyermeke mennyi idős volt, mikor testvére megszületett?

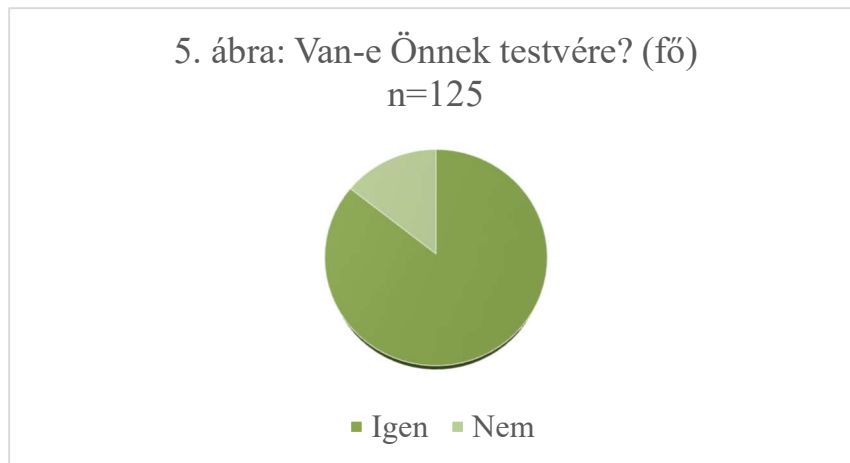
125 válasz érkezett, az elsőszülött gyermekek életkora a testvére születésekor átlagosan 3 éves volt.

Másodszülött gyermeke mennyi idős volt, mikor testvére megszületett?

22 válasz érkezett, a másodszülött gyermekek életkora a testvére születésekor átlagosan 4 éves volt.

4.2.2 A származási család testvérvkapcsolatai

Kutatásom kezdete kor foglalkoztatott a származási család testvérvkapcsolatai. A következő kérdése a szülők felé, hogy van-e Önnek testvére?

Az 5. ábra jól mutatja, hogy 125 válaszadó közül 82,5%-a van testvére. Kutatásom célja, hogy felmérjem a szülők jelenlegi, illetve múltbéli testvérkapcsolatát. A válaszadók többsége pozitívan kíváncsi voltam a szülők jelenlegi testvérkapcsolatára és a következő válaszokat kaptam:

„Számíthatunk mindenben egymásra, többször is kikérjük egymás véleményét..” (42 éves férfi 44 éves bátyjával)

„Szoros kötelék van közöttünk, jól megértjük egymást.” (39 éves nő 37 éves öccsével)

„Nyitott, baráti. Szereteten alapuló.” (33 éves nő 30 éves húgával)

„Bármikor számíthatunk egymásra. Elég különbözőek vagyunk, de én nagyon tudok alkalmazkodni.” (40 éves nő 45 éves nővérével)

„2 évvel idősebb. Nagyon jó a kapcsolatok.” (47 éves nő)

Heti szinten beszélünk, szoros a kapcsolatunk.” (28 éves nő 26 éves öccsével)

„Két lánytestvérem van, akik ikrek, 44 évesek. Jó a kapcsolatunk, számíthatunk egymásra, sokat beszélünk, tanácsokat kérünk egymástól.” (47 éves nő)

„Fő bizalmasom. Távol lakunk, de tartjuk a kapcsolatot rendszeresen.” (33 éves férfi 42 éves bátyjával)

Akadnak azonban kevésbé pozitív tapasztalatok:

„Nincs kapcsolat közöttünk, csak köszönő viszony.” (44 éves nő 47 éves bátyjával)

„Nem tartjuk a kapcsolatot.” (45 éves nő 40 éves öccsével)

„Egy húgom van, jelenleg nem tartjuk a kapcsolatot.” (37 éves férfi 34 éves húgával))

„Nagyon változó a nagy korkülönbség miatt.” (40 éves nő 21 éves öccsével)

„Sajnos semmilyen kapcsolatom nincs a testvéremmel. Úgy gondolom, a szüleim hibájából, akik mindkettőnket egykeként kezeltek a nem túl nagy korkülönbség ellenére (4 év 4 hónap).” (51 éves nő 47 éves húgával)

Azok a válaszadók, akiknek kevésbé ideális testvérkapcsolatuk van a következőt válaszolták arra a kérdésemre, hogy tapasztalt-e Ön testvérfeltékenységet a saját életében?

„Igen, édesapánk a nagy korkülönbség (19 év) miatt többet foglalkozott a testvéremmel.” (40 éves nő 21 éves öccsével)

„Igen, mindig megvertem. Szüleim mindig unszoltak, hogy közösen együtt ugyanúgy akarjunk mindent.” (37 éves férfi 34 éves húgával)

„Születése befolyásolta a szobatisztaságomat, kisgyerekként előfordult a verekedés.” (45 éves nő 40 éves öccsével)

„Igen, tapasztaltam. De sosem mutattam ki.” (44 éves nő 47 éves bátyjával)

„Nem, mivel egyáltalán nem is érzékeltem, hogy van testvérem.” (51 éves nő 47 éves húgával)

A kapott válaszokból arra a következtetésre jutottam, hogy a teszt kitöltői között a legtöbben, akinek jelenleg nem túl szoros a kapcsolata testvérel, annak már gyermekkorában sem volt problémamentes a testvérkapcsolata.

4.2.3 A gyermek felkészítése a kistestvér születésére

Nyitott kérdésekkel próbáltam a szülőket arra ösztönözni, hogy fejtsék ki a saját véleményüket, így megkérdeztem, milyen módszereket alkalmaztak, hogy felkészítsék elsőszülött gyermeküket kistestvére érkezésére? Az érkezett válaszokat összegezve a három leggyakoribb eszköz a beszélgetés, a témával kapcsolatos meseolvasás és az érkező kisgyermek előkészületeiben való részvétel volt. A válaszok különböző megfogalmazásban érkeztek, de lényegük hasonló volt. Néhány példát idéznék a visszajelzésekből:

„Releváns témájú mesék. Fényképek nézegetése, amikor ő volt baba.” (35 éves anyuka, felsőfokú végzettség)

„Beszélgettem magunkról, hogy nekünk is vannak testvéreink, és ez nagyon jó dolog. Együtt választottuk ki a nevet.” (41 éves anyuka, főiskolai vagy egyetemi diploma)

„Gyerek könyveket olvastam neki a kistesó érkezéséről. Amikor megszületett a húga, ajándékot hozott neki az „angyaloktól.” (33 éves anyuka, főiskolai vagy egyetemi diploma)

„Figyeltük, hogyan nő a pocakom. Együtt vásároltunk babaruhát, holmikat.” (47 éves anyuka felsőfokú végzettség)

Majd a következő kérdésemet feltéve arra voltam kíváncsi, hogyan reagál a gyermek a környezetében történő változásokra a terhesség időszaka alatt. Milyen jelzéseket ad majd, ha már anya nem tudja felemelni a hasában növekedő baba végett, és kevesebbet tud játszani vele. Az előző válaszadók megjegyzései következnek:

„A külön szobának nem örült, de nagyon alkalmazkodó volt, türelmes és lelkes a jövőt illetően.” (35 éves anyuka, felsőfokú végzettség)

„Kíváncsi, érdeklődő volt.” (41 éves anyuka, főiskolai vagy egyetemi diploma)

„Nagyon várta az érkezést, próbáltul bevonni a készülődésbe is.” (33 éves anyuka, főiskolai vagy egyetemi diploma)

„Jól viselte, nagyon várta kishúga érkezését.” (47 éves anyuka, felsőfokú végzettség)

A kutatásomra pozitív hatást gyakorolt a szülők hasznos felkészítése a kistestvér érkezésére. Magasabb végzettséggel rendelkező szülők a teszt kitöltői alapján tudatosabb felkészülést biztosítottak gyermekeiknek egy kistestvér érkezésének hatásaira, mint az alacsonyabb iskolázottságú szülők, akik közül néhány választ megemlítenék:

„Nem igazán izgatta.” (25 éves anyuka, 8 általános vagy kevesebb)

„Az első időszakban nehezen. A viselkedése megváltozott, féltékeny volt.” (41 éves apuka, szakmunkásképző vagy szakiskola)

„Nem volt elég nagy, hogy bevonjam.” (28 éves anyuka, 8 általános vagy kevesebb)

„Nem volt neki furcsa, élte a szokásos mindennapjait.” (32 éves anyuka, szakmunkásképző vagy szakiskola)

A 3 vagy többgyermekes családok felkészülését a következő válaszok igazolják:

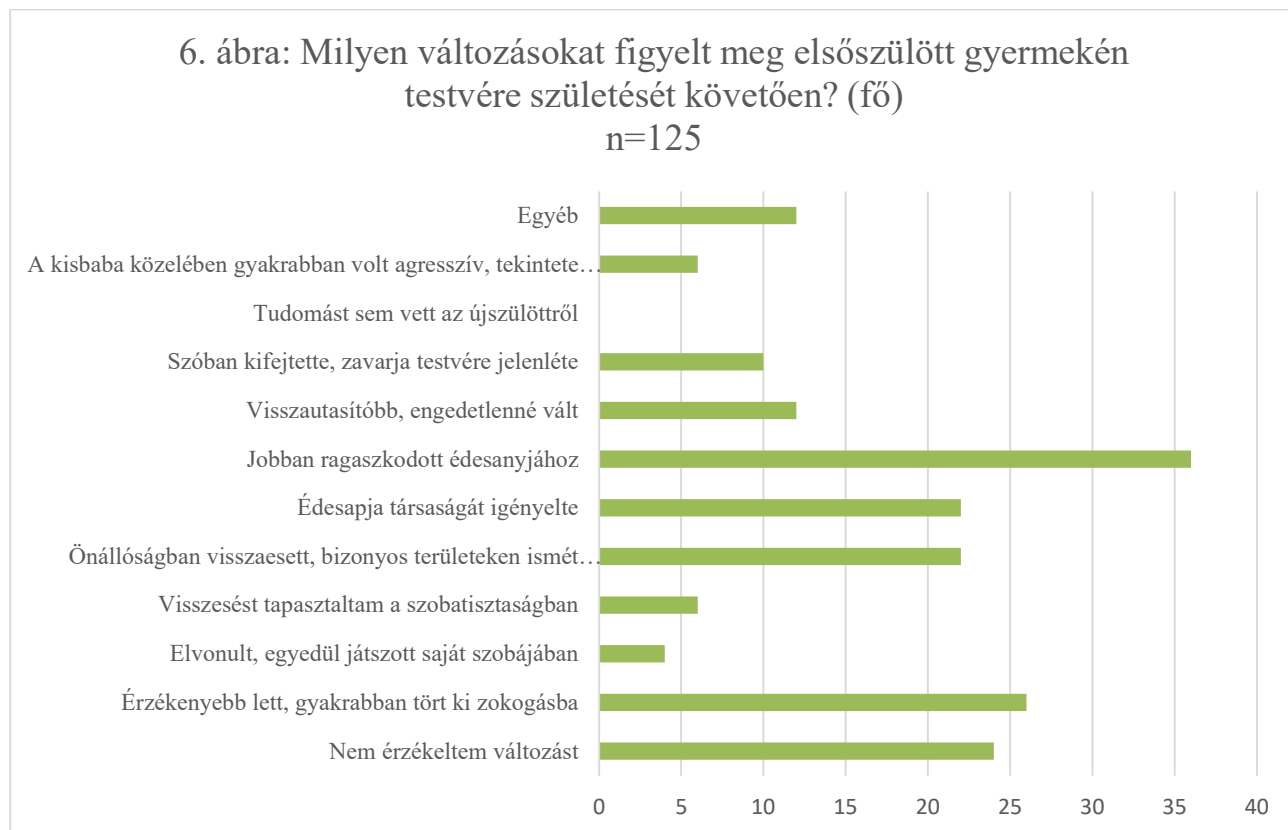
„Ugyanúgy, mint az első esetben.” (40 éves apuka)

„Elmeséltem neki, hogy amikor a pocakomban volt, Á nagyon várta, hogy megszülessen és végre bátyó legyen, és most ő is végre nagytesó lehet, aki vigyáz majd a kicsire.” (36 éves anyuka)

Több ezekhez hasonló felkészítési mód érkezett, így arra tudok következtetni, hogy a szülők a harmadik gyermek érkezése előtt olyan stratégiákat alkalmaztak, amik sikerekhez juttatták már a második gyermekükénél is a terhesség időszaka alatt.

4.2.4 A testvérfeltékenység megnyilvánulása

A kérdőív központi témájaként tekintettem az alábbi kérdésre, amely az idősebb testvér reakcióját mutatja be a kistestvér születését követően. A kérdésblokkban 12 állítást jelölhettek a szülők.

A legtöbb jelölést a „Jobban ragaszkodott édesanyjához” érkezett, összesen 36. Az „Érzékenyebb lett, gyakran tört ki zokogásban” lehetőségnél csupán kettővel több jelölés érkezett, mint a „Nem érzékeltem változást” -ra. Ezután holtverseny alakult ki 22 jelöléssel az „Édesapja társaságát igényelte” és az „Önállóságában visszaesett, bizonyos területeken ismét babaként tekintett magára”. Újabb egyezés történt 12 szavazattal a „Visszautasítóbb, engedetlenne vált” és az „Egyéb” között. „Szóban kifejtette, zavarja testvére jelenléte”-re 10 fő jelölte, és a legkevesebben „A kisbaba közelében gyakran volt agresszív, tekintete dühöt sugárzott” választották.

Az egyéb lehetőségek néhány választ kiemelnék, melyek számomra érdekesnek tűntek:

„Az első két hétben rosszalkodott, felhívta magára a figyelmet, de aztán elmúlt. Először kijelentette, hogy a tesó nem kap ajándékot karácsonyra, de pár hét után meggondolta magát. Mindig nagyon gondoskodó volt vele a kezdetektől.” (32 éves anyuka)

„Első időszakban gondoskodó volt, a tesó mászása, elindulása után indult a feltékenység, düh.” (40 éves anyuka)

„Mindig akkor kellettem neki, ha a testvére a kezemben volt. Szoptatás közben wc-zni...” (39 éves anyuka)

„Szomorú volt.” (39 éves nő)

Továbbá a nagycsaládosoktól is megkérdeztem, milyen változásokat tapasztaltak másodszülött gyermekükön, amire 22 szülő válaszát kaptam. A blokkban 12 állítás közül válogathattak több válaszadással a szülők.

A 7. ábra ismét jól mutatja, hogy kiemelkedően magas számot mutat az állítás, melynél „Érzékenyebb lett, gyakrabban tört ki zokogásba”, 7 jelölés érkezett. Több állítás sem kapott jelölést, köztük a „Szóban kifejezte, zavarja testvére jelenléte” vagy „Jobban ragaszkodott édesanyjához”. „Édesapja társaságát igényelte”-re már több választás érkezett, összesen 5. Azonos válaszadást figyeltem meg a „Önállóságában visszaesett, bizonyos területeken ismét babaként tekintett magára” és az „Elvonult, egyedül játszott saját szobájában”, mindkét válaszlehetőségre 4 fő válaszolt. „Nem érzékeltem változást” lehetőséget 5 kitöltő jelölte.

Összességében a két kérdésemre kapott válaszokból azt a következtetést tudom levonni, hogy a gyermekek reakciója leginkább szorongóvá vált, ezért édesanyjára, a biztos kötődési pontra volt szüksége a kialakult helyzetben.

4.2.5 A testvérféltékenység kezelése a családban

Kíváncsi voltam, hogy a szülők mennyire érzékelik a testvérek közötti konfliktusokat és a felmerülő problémák kezelésére milyen megoldásokhoz folyamodnak akár a féltékenység

okán, ezért megkérdeztem, hogyan véleményezné gyermekei jelenlegi testvérkapcsolatát. 93 válasz érkezett, ebből 5 választ kiemelnék, amik számomra a legérdekesebbek voltak:

„Különböző életkoruk miatt, érdeklődési körük miatt mindenkinek más „problémái” vannak, de összességében jónak mondható.” (18 éves lány, 16 éves fiú. 10 éves fiú, 3,5 éves fiú)

„A nagyobbik természetesen alkalmazza a hierarchiát, de nem bántja. A kisebbik sokat tanul tőle és odavan az örömtől, ha közösen játszanak.” (3 éves fiú, 1 éves fiú)

„Van, hogy veszekednek, főleg ha elveszik egymás játékát. Vegyes a viselkedésük, de azt hiszem, ez a normális. Van, hogy együtt rajzolnak, beszélgetnek, vigyáznak egymásra.” (6 éves fiú, 4 éves lány)

„Ragaszkodnak egymáshoz, keresik mindig a másik társaságát. Igazi cinkostársak.” (7 éves fiú, 3 éves fiú)

„Se veled, se nélküled kapcsolat. Egyszer imádják, egyszer utálják egymást, de mindig megvédik mással szemben a testvért.” (6 éves fiú, 4 éves lány)

Továbbá rákérdeztem, hogy amennyiben gyermekei között testvérféltékenységet tapasztalnak, milyen megoldásokat alkalmaznak. Az előző válaszadók visszajelzései következnek.

„Próbálok igazságos lenni, lecsillapítani őket.” (45 éves anyuka, érettségi)

„Ha látjuk, hogy több figyelemre van szüksége valamelyiküknek, akkor megadjuk és megbeszéljük, hogy miért alakult ki a helyzet.” (33 éves apuka, főiskolai vagy egyetemi diploma)

„Próbáljuk megbeszélni velük, hogy kivel mi fog történni. Ha az egyikük kap valamit, akkor a másik is.” (47 éves nő, egyetemi diploma)

„Minőségi időre nagyon figyelünk.” (36 éves apuka, felsőfokú végzettség)

„Leülünk, családi kupaktanácsot tartunk és elmondjuk, hogy kit mi bánt.” (40 éves anyuka, főiskolai vagy egyetemi diploma)

Viszont egy választ érdekesnek találtam:

„A legnagyobb piszkálja a 7 évest, az 5 éves rendben van. A 7 éves sokszor szóba hozza, hogy nem ilyen testvért akart.” (20 éves fiú, 7 éves fiú, 5 éves lány)

Megvizsgáltam jobban a válaszadó következő kérdésre adott válaszát. A válasz így szólt:

„ Nagyon nem foglalkozok vele, mert bármit csinálok a 7 éves úgyis kitalálja, hogy miért piszkálja őt az 5 éves. Csak azt veszi észre, hogy a lány mit kap, pedig ő többet, csak hogy nyugi legyen. (44 éves anyuka, érettségi)

Helytelen cselekedetnek gondolom a szülő részéről megfogalmazott választ. Ha a gyermekre hagy bizonyos helyzeteket és inkább nem vesz róla tudomást, a probléma nem oldódik meg,

és az anya is csalódást okoz magának. Szülők is idézhetnek elő testvérféltékenységet rossz szokások kialakításával, melyeket vélhetően a családjukból hoznak, és próbálják sajátos módon alkalmazni gyermekeiknél. A gyermekek figyelemmel követik a szülői reakcióit, minden viselkedésmintát elraktároznak, majd előhívják elméjükből, mikor szülőkké válnak.

A válaszadók számára nem volt kötelező a következő kérdés, ami így szólt: Amennyiben egyéb észrevétele van a témához kapcsolódóan kérem, írja le! Több önkéntes válasz is érkezett:

„3 vagy több gyermeknél nagyon fontos, hogy a nagyszülők a közelben legyenek, minden könnyebb lenne. Vannak ilyen szerencsések, úgy hallottam.” (42 éves apuka)

„Úgy szeretem a gyermekeimet, ahogy vannak minden tökéletlenségükkel együtt. Ők az életem értelme, mindent megteszünk, segítjük és támogatjuk őket az álmaik megvalósításában.” (39 éves anyuka)

„A véleményem: szerintem türelemmel, megfelelő kommunikációval, szigorú szeretettel kezelni lehet a „féltékenységet” a gyerekek között.” (47 éves anyuka)

„Fontosnak tartottuk már az elejétől arra nevelni a nagyobbik gyermekünket, hogy vigyázzon rá és szeresse a tesóját. Bárki bántja a másikat, bocsánatot kell kérni és mehet tovább a játszás.” (32 éves anyuka)

A kapott válaszok alapján úgy gondolom, a szülők hasonlóan cselekedtek a szakirodalomban leírtak szerint. Tehát felkészülten várták a baba születését és következetesen készítették fel a nagyobbik gyermeket a bekövetkező változásokra.

4.2.6 A pedagógus szerepe a testvérféltékenység kezelésében

Mivel óvodában töltöm a mindennapjaimat és pedagógiai asszisztensként egy csoportban dolgozhatok a mentorommal, számos olyan esettel találkoztam, ahol a gyermek hangulatingadozásai, hirtelen dühöngései, vagy érzékenyebb pillanatai a most születendő vagy már megszületett testvér okán történtek, így megkérdeztem a kérdőívben, hogy amennyiben gyermeke óvodás volt, mikor kistestvére született: az óvodapedagógus észlelt-e viselkedésváltozást gyermekénél?

8. ábra: Amennyiben gyermeke óvodás volt, mikor kistestvére született: az óvodapedagógus észlelt-e viselkedésváltozást gyermekénél? (fő)
n=125

7. ábrán jól látható, hogy 125 szülő közül 68-nak a kistestvér születése idején nem volt óvodáskorú gyermeke, míg 52 válaszadó nem tudok róla-t jelölte. Csupán öten választották az igent, és a következő visszajelzést kapták:

„Több figyelmet igényelt”

„Folyton a nagytesó közelében van, ami esetenként zavarja a bátyót, mert nem tud a korban közelebbi barátaival játszani.”

„A kisöcsivel végig az udvaron van, folyton emelgeti és megmondja, hogy ki játszhat a kicsivel.”

„Többször is kiborul a nap folyamán.”

„Nagyon bátortalan lett, ami egyáltalán nem vallt rá.”

Az igen válaszok csekély jelölését láttán elgondolkoztam, miért lehet, hogy ennyire kevés arány jelent meg. Az óvodapedagógus feladati közé tartozik, hogy jólműködő, rugalmas kapcsolatot alakítson ki a szülővel. Olyan helyzet is előfordulhat, hogy az óvodában jobban megmutatkozik a rivalizálás a testvérek között, de ha az óvodapedagógus nem észleli, vagy nem említi a szülőnek, akkor ő nem tud emiatt megfelelő támogatást biztosítani a gyermekének. Úgy gondolom, hogy rendszeres nyílt és őszinte kommunikációval bizalmat lehet építeni a szülő és a pedagógus között, hogy a gyermek fejlődése és jóléte biztosítva legyen.

4.3 A vizsgálat következtetései

Milyen hatással van a szülők múltbéli testvérkapcsolata jelenlegi kapcsolatukra?

A válaszadók magasabb arányban jelöltek jó testvérkapcsolatot, és gyermekkorukban néhány civakodást félretéve is remekül kijöttek egymással. Szerintem, ha sikerül már gyermekként kialakítani egy szeretetteljes kapcsolatot, a pozitív élmények mégjobban összehozzák a család tagjait felnőttként is. Azok a szülők, akiknek kevésbé pozitív a véleményük vagy nem tartják a kapcsolatot a testvérükkel, visszavezethető a kisgyermekkorban átélt rivalizálásokra, ami felnőttkori sérelmeket okozhat. Ha a testvérek között egy feszült hangulatú időszak éveken át tartósan megoldatlanként marad, hatással lehet a későbbi kapcsolatukra is, ahogy a válaszadók összeírta feleletében is olvasható.

Hogyan befolyásolja a szülők iskolázottsága a gyermek felkészítését a kistestvér érkezésére?

A kérdőív kitöltőinek iskolázottsága befolyásolta a gyermek felkészítését a kistestvér érkezésére. A magasabb tanulmányi háttérrel rendelkezők több előkészítő módot alkalmaztak, mint a nyílt kommunikáció, vagy a releváns témájuk mesék olvasása. Rugalmasabban alkalmazkodtak a gyermek igényeihez, vagy felmerülő problémái ellen, mint az alacsonyabb végzettségű szülők. A tudatos felkészülés segíthet a pozitív testvérkapcsolat kialakulásában és az új helyzet elfogadásában.

Befolyásolja a gyermekek közötti korkülönbség a testvérkapcsolatuk minőségét?

A válaszadók gyermekei közötti korkülönbség változó volt. Akadtak nagyobb eltérésű életkorok is, ezért megvizsgáltam a kapcsolatuk minőségét korkülönbség szerint. Úgy gondolom, a gyermekekre nagy hatást gyakorolhat testvérük fejlődési szakasza, hiszen egy olyan családban, ahol a gyerekek között nincs nagy különbség korban, hasonló élményekben vesznek részt, így közösen alakítanak ki érdeklődési köröket, amik építik testvérkapcsolatukat. Jóval idősebb testvér, aki már iskolás vagy felnőtt, nehezen találhat kistestvérével közös pontokat, programokat. Ennek ellenére segítheti kistestvérért, támogathatják egymást. Tehát a korkülönbség befolyásolhatja a testvérkapcsolatok működését, ezért fontos a szülői támogatás a kiegyensúlyozott kapcsolatok kialakításában.

A gyermekvállalás kitolódása milyen okokra vezethető vissza?

A válaszadók közül 38 szülő jelölt 40 feletti életkort. Mivel az iskolázottsághoz kapcsolódó kérdésemben 87,5 % jelölt felsőfokú, főiskolai- vagy egyetemi végzettséget, ebből arra

következtetek, hogy a szülők a gazdasági biztonság megteremtését részesítették előnyben, aztán a gyermekvállalást. A növekedő költségek és kiadások mellett a gyermek születésének kitolásával egy tudatosabb döntés, stabilabb körülményeket teremt.

Milyen módszereket alkalmaznak a családban élők, hogy felkészítsék elsőszülött gyermeküket a kistestvér érkezésére?

A családban élők többsége a beszélgetést részesíti előnyben, barátságos módon közölve a kistestvér tervezését. Releváns témájú meseolvasással is ráhangolódnak a témára. Majd a szülők igyekeznek bevonni a készülődésbe.

Milyen viselkedésbeli változásokat idézhet elő a testvérféltékenység a családban és az óvodában? Az óvodapedagógus hogyan támogatja a gyermeket és a szülőt a féltékenység kezelésében?

Kutatásomban a legtöbb szavazatot a „Jobban ragaszkodott édesanyjához” kapta, ami érthető, hiszen bármilyen ismeretlen helyzetben a gyermeknek elsősorban az anya biztonságára van szüksége. Intézményes körülmények között a válaszokat tekintve megosztó volt a gyermekek viselkedése. De a legtöbb szülő a „Nem tudok róla” -t jelölte, ami számomra meglepő volt. Úgy gondolom, az óvodapedagógusnak bármilyen helyzetben felkészülten, határozottan és őszintén kell megosztania a szülővel a gyermekével kapcsolatos történeteket.

5 Összefoglalás

Az óvodáskorban történő testvéri konfliktusok intenzív hatással lehetnek a gyermek közösségi és lelki fejlődésére. A testvérek közötti versengés nemcsak a szülők figyelméért irányulhat, hanem a csoportban dolgozó pedagógusért, játszótársért vagy egy releváns játékért. A konfliktusok megoldására, a kooperáció fejlesztésére kedvező helyet biztosíthat az óvoda intézménye, ezért szakdolgozatomban a 3-6 korú gyermekek testvéri rivalizálásának háttéréről és kezeléséről végeztem tanulmányozást. Az elméleti háttérben a család fogalmát, szerkezeti típusait és funkciót vizsgáltam meg. Széleskörű ismeretet szereztem a családi struktúra kialakulásáról, és létező formáiról, megismertem a szociális funkció jelentőségét. Megvizsgáltam, hogyan befolyásolja a szülők válása a testvérek közötti kapcsolatot.

A testvérféltékenység háttérben állhat, hogy a gyermek úgy érzi, anyjával való szoros kapcsolata megszűnni tűnik a kistestvér születését követően. A pillanatnyi gondolatok és érzések olyan aggodalmakkal árasztják el, amik lelkileg megterhelőek, különösképp egy gyermeknek. Meglepő volt számomra, hogy a féltékenység ennyire intenzív érzés lehet. Átfogóbb képet kaptam bátyám viselkedésének okáról is. Megértettem, a féltékenység hatása megnyilvánulhat különböző formákban, ezért javaslatokat állítottam fel, melyek segíthetnek ezekben a helyzetekben a szülőknek és a testvéreknek. Az óvoda kulcsfontosságú szerepet tölt be hasonló szituációkban, hiszen a különböző játékformák segítségével a gyermek megtanulja megérteni mások érzését, ami megkönnyítheti testvéréhez való alkalmazkodását. A gyermekkönyvek is nagy fordulatokat hozhatnak ilyen időszakban. Empirikus vizsgálatként papíralapú kérdőívet választottam, amiben a munkahelyi környezetemben ismert szülők válaszait vizsgálhattam meg (n=125). A vizsgálatból leszűrtem, hogy a szülők milyen nevelési attitűddel rendelkeznek. Legtöbbször hasonló módszereket alkalmaztak az elsőszülött gyermek felkészítésére, és a gyermekeknél hasonló megnyilvánulási formákban mutatkoztak a testvérféltékenység jelei, mint a szakirodalomban. Akadtak azonban eltérő válaszok is, melyekre saját véleményem kifejtésével reagáltam. Meglepő volt számomra, hogy csekély százalékban volt olyan óvodapedagógus, akik megosztották észrevételeiket a szülőkkel, ezért jövőbeli munkám során szeretnék nagyobb figyelmet fordítani a nyílt kommunikációra és a tanácsadásra.

6 Felhasznált irodalom

Albers Susan (2023): 10 Tips for Dealing With Sibling Rivalry.
<https://health.clevelandclinic.org/sibling-rivalry> [Utolsó letöltés dátuma: 2024.03.21]

Bodonyi Edit-Hegedűs Judit (2006): Nukleáris család
http://gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Pedagogia/84N%E1dasi/CD2/05/02/05_02_01_01.htm
[Utolsó letöltés dátuma: 2023.11.15.]

Brennan Dan (2021): What Are the Main Causes of Sibling Rivalry?
https://www.medicinenet.com/what_are_the_main_causes_of_sibling_rivalry/article.htm
[Utolsó letöltés dátuma: 2023.11.25]

Cullins Ashley (2019): 7 Key Strategies to Manage Siblings Rivalry.
<https://biglifejournal.com/blogs/blog/key-strategies-manage-sibling-rivalry> [Utolsó letöltés dátuma: 2024.04.03]

Cseri Anita: Néhány szó a testvérféltékenységről.
https://www.gyerekpszichologus.hu/wp/?page_id=112 [Utolsó letöltés dátuma: 2024.03.24.]

Dávid Mária, Nyitrai Ágnes, Podráczky Judit: a pedagógiai tanácsadás szerepe a kora gyermekkori intervencióban. Módszertani kézikönyv. Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft. Budapest, 2018

Dr. Bagdy Emőke (1986): Családi szocializáció és személyiségzavarok. Budapest: Tankönyvkiadó

Dr. Battyáni Istvánné (2012): Játék az óvodában.
https://mke.info.hu/wp-content/uploads/2012/11/Dr_Battyani_Istvanne.pdf [Utolsó letöltés dátuma: 2024.04.10.]

Dr. Mogyorósi Zsolt- Dr. Virág Irén: Iskola a társadalomban- az iskola társadalma
http://okt.ektf.hu/data/szlahorek/file/hunline_pedpszi/15_iskola_a_tarsadalomban/1023_a_csa_ld_funkcii.html [Utolsó letöltés dátuma: 2023.02.16]

Dr. Zrinszky László (2006): Neveléstudomány. Műszaki Kiadó

Freud S. (2008): Bevezetés a pszichoanalízisbe. Gabó Kiadó, Budapest.

John Bowlby (1969): Kötődéstudomány. A gyermek és a gondozója: a kötődéstudomány alapja.

Kain és Ábel. <https://abibliamindenkie.hu/uj/GEN/4> [Utolsó letöltés dátuma: 2024.02.26.]

Kazimir Ágnes (2022): Testvérfeltékonyság-okok, jelek megelőzés.

<https://www.webbeteg.hu/cikkek/psziches/1360/a-testverfeltekenyseg> [Utolsó letöltés dátuma: 2023.01.21.]

Kádár Annamária (2014): Mesepszichológia 2. Kulcslyuk Kiadó

Központi Statisztikai Hivatal (2023): 22.1.1.15. Házasságkötések, válások.

https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0015.html [Utolsó letöltés dátuma: 2024.03.12.]

Központi Statisztikai Hivatal (2017): Magyarország népességének száma nemek és életkor szerint. <https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html> [Utolsó letöltés dátuma: 2024.03.10.]

L. Stipkovits Erika (2016): Ölelni és öltre menni - Testvérekről nem csak szülőknek. Budapest: hvg könyvek

McLeod Saul (2024): Oedipus Complex: Sigmund Freud Mother Theory

<https://www.simplypsychology.org/oedipal-complex.html> [Utolsó letöltés dátuma: 2024.04.03.]

Nagy Dóra (2019): Naponta egyszer joga van sírni egy gyermeknek.

<https://www.gyorplusz.hu/gyor/naponta-egyszer-joga-van-sirni-egy-gyermeknek/>
[Utolsó letöltés dátuma: 2023.12.18.]

Newport Academy (2022): What is Parentification?<https://www.newportacademy.com/resources/mental-health/parentification/>
[Utolsó letöltés dátuma: 2024.02.15.]

Novák Éva (2009): A családról mindenkinek. Szegedi Egyetemi Kiadó

ONOAP (2012): 363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról. Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200363.kor> [Utolsó letöltés dátuma: 2024. 02.12.]

Orvos-Tóth Noémi (2023): Szabad akarat. Alföldi Nyomda Zrt.

Perlusz Andrea – Marton Eszter – Glauber Anna – Podráczky Judit – F. Lassú Zsuzsa (2012): A szülő-iskola partnerségre, a szülői bevonásra irányuló nemzetközi törekvések és gyakorlati megoldások. In: Podráczky Judit (szerk.): Szövetségben. Tanulmányok a család és az intézményes nevelés kapcsolatáról. ELTE Eötvös Kiadó: Budapest, pp. 43-70. Forrás: <https://mek.oszk.hu/11300/11368/11368.pdf> [Utolsó letöltés dátuma: 2024. január 16.]

Rufo, Marcel – Schilte, Christine: (2003): Szeretetbetegség. Lelki bajok a testvércapcsolatokban. Budapest: Magyar Könyvklub

Szabó Mihályné (2008): A család szerepe, jelentősége, funkciói, kapcsolatfelvétel, a család megismerésének módszerei, technikái.
https://www.nive.hu/Downloads/Szakkepzesi_dokumentumok/Bemeneti_kompetenciak_meresi_ertekelesi_eszkozrendszerenek_kialakitasa/2_1853_007_101015.pdf [Utolsó letöltés dátuma: 2023. 11.13.]

Széles-Horváth Anna (2016): 5+1 mese a testvérféltékenység oldására- Kádár Annamária ajánlásával. <https://pszichoforyou.hu/mese-a-testverfeltekenysgrol-kadar-annamariatol/>
[Utolsó letöltés dátuma: 2023.12.10.]

Várkonyi Ádám (2022): Mozaikcsalád: Mit tegyünk, hogy jól működjön?
<https://jelzalog.com/info/mozaik-csalad/> [Utolsó letöltés dátuma: 2024.02.20.]

7 Melléklet

7.1 számú melléklet: Kutatás során alkalmazott kérdőív

Tisztelt Szülő!

Bordás Enikő vagyok, a MATE Kaposvári Campus óvodapedagógus szak végzős hallgatója. Szakdolgozatomban az óvodáskori testvérféltékenységet vizsgálom.

Kérném, hogy kérdőívemet abban az esetben töltsse ki, ha legalább két gyermeke van és az idősebb gyermeke hét éves vagy fiatalabb! A kérdőív kitöltése teljesen anonim és önkéntes, az adatokat kizárólag kutatásom céljához használom fel.

Kérem, olvassa el figyelmesen az alábbi kérdéseket, majd jelölje be vagy írja le az Ön számára legmegfelelőbb választ! Köszönöm, hogy segíti munkámat a kérdőív kitöltésével!

1. **Az Ön neme:** 1) Férfi 2) Nő
2. **Az Ön életkora:** éves
3. **Mi az Ön legmagasabb befejezett iskolai végzettsége?**
 - 1) 8 általános vagy kevesebb
 - 2) Szakmunkásképző vagy szakiskola
 - 3) Érettségi
 - 4) Felsőfokú végzettség (nem diploma)
 - 5) Főiskolai vagy egyetemi diploma
4. **Van-e Önnek testvére?**
 - 1) Igen, van.
 - 2) Nincs. - *AMENNYIBEN NINCS TESTVÉRE, KÉREM, UGORJON A 8. KÉRDÉSRE!*
5. **Kérem, írja le testvére nemét, életkorát és jellemezze néhány szóban jelenlegi testvérkapcsolatukat! (Amennyiben több testvére van, kérem, hogy az Önhöz korban legközelebb álló fiatalabb testvérét jellemezze).**

.....

.....

.....
6. **Tapasztalt-e Ön testvérféltékenységet a saját életében? Ha igen, hogyan nyilvánult meg az Ön féltékenysége a testvérével szemben? Emlékei szerint szülei hogyan kezelték a helyzetből fakadó konfliktusokat?**

.....
.....
.....

7. Ha Ön a fiatalabbik testvér, **tapasztalta-e testvérén a féltékenység tüneteit?** Ha igen, **miben nyilvánult meg?** Emlékei szerint **szülei hogyan kezelték a helyzetből fakadó konfliktusokat?**

.....
.....
.....

8. **Hány gyermeke van Önnek?** gyermekem van.

9. **Milyen neműek és mennyi idősök az Ön gyermekei?**

	<i>Gyermek neve</i>	<i>Gyermek életkora</i>
<i>1. gyermek</i>	1) fiú; 2) lány	 éves
<i>2. gyermek</i>	1) fiú; 2) lány	 éves
<i>3. gyermek</i>	1) fiú; 2) lány	 éves
<i>4. gyermek</i>	1) fiú; 2) lány	 éves

10. **Elsőszülött gyermeke mennyi idős volt, mikor testvére megszületett?**

..... éves volt.

11. **Milyen módszereket alkalmazott Ön, hogy felkészítse elsőszülött gyermekét kistestvére érkezésére?**

.....
.....
.....

12. **A terhesség időszakában hogyan reagált elsőszülött gyermeke a környezetében történő változásokra?**

.....
.....
.....

13. **Milyen változásokat figyelt meg elsőszülött gyermekén testvére születését követően? (Több válasz is megjelölhető)**

1) Nem érzékeltem változást.

- 2) Érzékenyebb lett, gyakrabban tört ki el nála a mécses.
- 3) Elvonult, egyedül játszott saját szobájában.
- 4) Visszaesést érzékelt a szobatisztaságban.
- 5) Önállóságában visszaesett, bizonyos területeken ismét babaként tekintett magára.
- 6) Édesapja társaságát nagyobb mértékben igényelte.
- 7) Jobban ragaszkodott édesanyjához.
- 8) Visszautasítóbbá, engedetlenbé vált.
- 9) Szóban kifejtette, hogy zavarja testvére jelenléte.
- 10) Tudomást sem vett az újszülöttről.
- 11) A kisbaba közelében gyakrabban volt agresszív, dühös.
- 12) Egyéb:

AMENNYIBEN KÉT GYERMEKE VAN, KÉREM, UGORJON A 19. KÉRDÉSRE!

14. Másodszülött gyermeke mennyi idős volt, mikor testvére megszületett?

..... éves volt.

15. Milyen módszereket alkalmazott Ön, hogy felkészítse másodszülött gyermekét kistestvére érkezésére?

.....

16. A terhesség időszaka alatt hogyan reagált másodszülött gyermeke a környezetében történő változásokra?

.....

17. Milyen változásokat figyelt meg másodszülött gyermekén testvére születését követően? (Több válasz is megjelölhető)

- 1) Nem érzékelt változást.
- 2) Érzékenyebb lett, gyakrabban tört ki el nála a mécses.
- 3) Elvonult, egyedül játszott saját szobájában.
- 4) Visszaesést érzékelt a szobatisztaságban.
- 5) Önállóságában visszaesett, bizonyos területeken ismét babaként tekintett magára.
- 6) Édesapja társaságát nagyobb mértékben igényelte.
- 7) Jobban ragaszkodott édesanyjához.
- 8) Visszautasítóbbá, engedetlenbé vált.

- 9) Szóban kifejtette, hogy zavarja testvére jelenléte.
- 10) Tudomást sem vett az újszülöttről.
- 11) A kisbaba közelében gyakrabban volt agresszív, dühös.
- 12) Egyéb:

18. Amennyiben különböző nemű gyermekei vannak, a lányánál vagy a fiánál tapasztalt nagyobb fokú féltékenységet?

- 1) A lányom részéről.
- 2) A fiam részéről.
- 3) Egyikük részéről sem.
- 4) Mindkettőjük részéről.
- 5) Egyéb:

19. Amennyiben gyermeke óvoda volt, mikor kistestvére született: az óvodapedagógus észlelt-e viselkedésváltozást gyermekénél?

- 1. Igen. – Miben nyilvánult ez meg?
.....
- 2. Nem tudok róla.
- 3. A kistestvér születése idején nem volt óvodáskorú gyermekem.

20. Hogyan véleményezné gyermekei jelenlegi testvérkapcsolatát?

.....
.....
.....

21. Amennyiben gyermekei között testvérféltékenységet tapasztal, milyen megoldásokat alkalmaz Ön?

.....
.....
.....

22. Amennyiben egyéb észrevétele van a témához kapcsolódóan kérem, írja le!

.....
.....
.....

7.2 számú melléklet: Tartalmi kivonat

A SZAKDOLGOZAT TARTALMI KIVONATA

Testvérféltékenység háttere és kezelése óvodáskorban

Bordás Enikő

Óvodapedagógus szak, alapképzés (BA), levelező tagozat

Neveléstudományi Intézet

Belső témavezető: Dr. Fináncz Judit, egyetemi docens, MATE Neveléstudományi Intézet

Szakedolgozatomban a testvérféltékenység hátterét és kezelését vizsgáltam óvodáskorban.

A rivalizálás kialakulásának feltérképezéről és a lehetséges kezelési módokról készítettem vizsgálatot. A kutatásom céltudatos haladása érdekében kezdetben szakirodalmi áttekintést folytattam, ahol a család szerkezeti típusairól, funkcióiról gyűjtöttem információkat, majd megvizsgáltam a testvércapcsolatokat a családban. Ezt követően elemeztem, milyen befolyással van a születési sorrend szerepe a gyermek személyiségének kialakulásában, végül a testvérféltékenység hátteréről, megnyilvánulási formáiról majd kezelési tanácsokról számoltam be.

Továbbiakban bemutattam saját vizsgálatomat, melyben 125 szülő vett részt papíralapú kérdőív segítségével. A téma kutatása során a következő kérdésekre kerestem a választ: Milyen hatással van a szülők múltbéli testvércapcsolata jelenlegi kapcsolatukra? Hogyan befolyásolja a szülők iskolázottsága a gyermek felkészítését a kistestvér érkezésére? Befolyásolja a gyermekek közötti korkülönbség a testvércapcsolatuk minőségét? A gyermekvállalás kitolódása milyen okokra vezethető vissza? Milyen módszereket alkalmaznak a családban élők, hogy felkészítsék elsőszülött gyermeküket a kistestvér érkezésére? Milyen viselkedésbeli változásokat idézhet elő a testvérféltékenység a családban és az óvodában? Az óvodapedagógus hogyan támogatja a gyermeket és a szülőt a féltékenység kezelésében? Az elméleti háttér és az általam végzett vizsgálatok eredményeinek strukturálását követően a testvérféltékenység témájában széleskörű tudást kaptam, melyet a jövőben a pedagógiai munkámban és személyes életemben hasznosítani fogok.

7.3 számú melléklet: Nyilatkozat

NYILATKOZAT

a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréseiről és eredetiségéről

A hallgató neve:

BORDÁS ENIKŐ

A Hallgató Neptun kódja:

OW9R5E

A dolgozat címe:

Testvérfeltételek háttér és kezelése óvodáskorban

A megjelenés éve:

2024

A konzulens intézetének neve:

Neveléstudományi Intézet

A konzulens tanszékének a neve:

Gyermeknevelési Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlant állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumába. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után

nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumában.

Kelt: 2024. év április hó 26. nap

Bordás Enikő

Hallgató aláírása

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

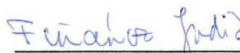
NYILATKOZAT

Bordás Enikő (név) (hallgató Neptun azonosítója: **OW9R5E**) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a **szakdolgozatot**¹ áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A záródolgozatot/**szakdolgozatot**/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő védésre **javaslom / nem javaslom**².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*3}

Kelt: Kaposvár, 2024. április 24.

belső konzulens

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő aláhúzendő.

³ A megfelelő aláhúzendő.